

Kratak prikaz procesa osamostaljenja te okupacije i oslobađanja Republike Hrvatske u Domovinskom ratu

Rušenje Berlinskoga zida u studenom 1989. simbolično je označilo početak novog razdoblja europske povijesti, u kojem je u većini istočnoeuropskih država jednostranački, komunistički režim zamijenilo višestranačje i demokracija. Taj proces zahvatio je i većinu republika bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), međutim ne i Socijalističku Republiku Srbiju. Njezini građani postali su taoci srpskih nacionalista, koji su sredinom 80-ih godina 20. stoljeća opet pokrenuli velikosrpski projekt iz 19. stoljeća, prema kojem je zapadna granica srpske države - tzv. velike Srbije - planirana duboko na hrvatskom teritoriju, na pravcu Virovitica-Pakrac-Karlovac-Ogulin-Karlobag. To je, otprilike, bila granica osmanlijskih osvajanja u Hrvatskoj od 15. do 17. stoljeća.

Medijska hajka radi stvaranja uvjeta za provođenje velikosrpskog projekta pokrenuta je objavljivanjem nacrtu *Memoranduma* Srpske akademije nauka i umetnosti u beogradskim *Večernjim novostima* 24. i 25. rujna 1986., u kojem se ističe navodna ugroženost srpstva u Jugoslaviji. Srpski nacionalisti zapravo su težili što većoj centralizaciji države. Tražili su dominaciju Srbije u federaciji i potpuni utjecaj Beograda na događaje u Socijalističkim autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu te u Socijalističkoj Republici Crnoj Gori. Rezultat takve nacionalističke, odnosno velikosrpske politike dijela srbijanskih političara bila je smjena političkoga vodstva u spomenutim konstitutivnim dijelovima SFRJ, krajem 1988. i početkom 1989., a potom i promjena *Ustava SR Srbije*, kojom je zapravo ukinuta autonomija pokrajina. Nametnuvši prosrpski orijentirane predstavnike Vojvodine, Kosova i Crne Gore u Predsjedništvo tadašnje države, koje je brojalo osam članova (6 predstavnika republika i 2 autonomnih pokrajina), srbijansko vodstvo osiguralo je uvjete za političku dominaciju Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama. Zbog toga je srbijanska politička elita pokušavala zaustaviti demokratske promjene u Jugoslaviji.

OVO JE POTPIS ISPOD SLIKE PLAKATA U KNJIZI. NAŽALOST, JOŠ NIJE PREVEDEN NA ENGLLESKI, A NA NJEMAČKI JE; NAVODIM GA JER JE VAŽAN:

Plakat 14. kongresa SKJ; Zbog nametanja volje delegata iz Srbije i Crne Gore te ignoriranja i odbijanja svakoga prijedloga delegata iz Slovenije, Kongres je 22. siječnja 1990. napustila slovenska, a potom i hrvatska delegacija. To je označilo kraj postojanja monolitne, centralizirane partijske organizacije kakav je bio Savez komunista Jugoslavije te početak raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U skladu s takvom velikosrpskom politikom iz Beograda, već početkom 1990. u SR Hrvatskoj organizirani su mitinzi - tzv. događanja naroda - Srba iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije, koji su zaoštrili srpsko-hrvatske političke odnose. Na mitinzima su

dominirale slike novoga “svesrpskog” vođe Slobodana Miloševića, zastave Srbije, Jugoslavije i Saveza komunista te velikosrpske i protuhrvatske parole. No, ni takva agresivna srbijanska politika nije mogla zaustaviti proces demokratizacije u Sloveniji i Hrvatskoj. U travnju i početkom svibnja 1990., u Hrvatskoj su održani slobodni, višestranački izbori, na kojima je pobijedila Hrvatska demokratska zajednica, predvođena dr. Franjom Tuđmanom.

Prema nalogu srbijanskih političara (predsjednika Srbije Slobodana Miloševića i predstavnika Srbije u Predsjedništvu SFRJ i njegova predsjednika Borisava Jovića), na rezultate izbora u Hrvatskoj vojne vlasti SFRJ reagirale su razoružanjem Hrvatske. Ono je planirano i ubrzano provedeno prije nego što je u Hrvatskoj, sukladno rezultatima provedenih izbora, došlo do primopredaje dužnosti i ustrojavanja nove vlasti. Razoružanje je provedeno do 23. svibnja 1990., na temelju strogo povjerljive zapovijedi, koju je 14. svibnja 1990. protuzakonito (bez znanja i suglasnosti Predsjedništva SFRJ) potpisao načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ general pukovnik Blagoje Adžić. U svom dnevniku *Posljednji dani SFRJ: Izvodi iz Dnevnika* (Beograd, 1995., str. 146) Borisav Jović je 17. svibnja 1990. zapisao: “Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud.” Oduzeto naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane (procjene se kreću od oko 80.000 do 200.000 “cijevi”) smješteno je u skladišta Jugoslavenske narodne armije.¹

Sabor Republike Hrvatske potom je na konstituirajućoj sjednici višestranačkoga sabora 30. svibnja 1990. izabrao dr. sc. Franju Tuđmana za predsjednika Predsjedništva SRH, a 25. srpnja usvojeni su amandmani na Ustav SRH, kojima je iz naziva države uklonjen pridjev „socijalistička“, utvrđeni su novi („povijesni“) grb i zastava te prihvaćeni primjereniji nazivi državnih dužnosti: predsjednik, Vlada RH, ministar i drugi (*Narodne novine* 31, 28. srpnja 1990.). Istoga dana, na mitingu Srba u Srbu donesena je *Deklaracija o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj*. Najavljeno je i održavanje „referenduma o srpskoj autonomiji“, od 19. kolovoza do 2. rujna 1990., koji nije bio utemeljen u republičkim i saveznim propisima.²

Zbog pojave naoružanih srpskih civila na određenim punktovima („straže“) i prijetnje da će naoružani civili osiguravati sprovođenje toga „referenduma“, Ministarstvo unutarnjih poslova RH izdalo je zapovijed o stavljanju pod kontrolu oružja namijenjenog rezervnom sastavu MUP-a RH u policijskim stanicama na području gdje je prijetila oružana pobuna Srba. Noću 16/17. kolovoza 1990. dio toga naoružanja preuzele su specijalne jedinice MUP-a

¹ O. Žunec, *Rat u Hrvatskoj, Polemos 1*, Zagreb, 1998., 66; M. Špegelj, *Sjećanja vojnika*, Zagreb, 2001., 287, tab. III.

² Arhiv Ustavnog suda RH /pravna dokumentacija vezana uz spis broj: U-VI-295/1991 od 2. listopada 1992. (dalje: Arhiv Us RH).

RH, nakon čega su se ispred policijskih stanica u Kninu, Benkovcu, Obrovcu, Gračacu, Titovoj Korenici, Dvoru na Uni i Donjem Lapcu počeli okupljati pobunjeni Srbi, a svi cestovni pravci na tom području blokirani su balvanima i kamenjem, uz nazočnost naoružanih osoba. Navedeni pokušaj hrvatske policije da noću 16/17. kolovoza 1990. premjesti oružje rezervnoga sastava policije iz pojedinih policijskih stanica u Lici i Dalmaciji te spriječi održavanje referenduma, poslužio je političkom vodstvu pobunjenih Srba kao neposredan povod da putem Radio Knina proglasi „ratno stanje“ i s naoružanim pobunjenicima 17. kolovoza zaposjedne prometnice na kninskom području.³ Pokušaj hrvatske policije da uspostavi red i osigura mir na tom području spriječila je federalna vojska - Jugoslavenska narodna armija (JNA).

Tzv. Balvan revolucija bila je odgovor dijela Srba iz Hrvatske na demokratske procese u Hrvatskoj i može se shvatiti kao početak oružane pobune Srba u Hrvatskoj protiv hrvatske, demokratski izabrane vlasti. Krajnji cilj započete pobune bilo je pripajanje dijela teritorija Republike Hrvatske jedinstvenoj srpskoj državi, koja bi obuhvatila veći dio bivše Jugoslavije. Doduše, oružano djelovanje pobunjenih Srba tada je još bilo ograničeno na napade iz zasjeda i na terorističke akcije pojedinih skupina, među kojima su bili i teroristi ubačeni iz Srbije. Posebno žestoki bili su sukobi hrvatske policije sa srpskim teroristima u Pakracu 2. ožujka 1991. i na Plitvicama na Uskrs 31. ožujka, kad je ubijen hrvatski policajac Josip Jović - prvi poginuli hrvatski branitelj u Domovinskom ratu, te 2. svibnja 1991. kad je iz zasjede ubijeno 12 hrvatskih policajaca u Borovu Selu (Slavonija), a jedan u Polači kod Zadra (Dalmacija).

Zbog takvog neprihvatljivog stanja u državi i nametanja politike srbijanskog vodstva, koje se očitovalo u samovoljnim i protuustavnim odlukama Predsjedništva i Skupštine SR Srbije, odnosno zbog pokušaja centralizacije i jačanja političkog i gospodarskog položaja Srbije na račun ostalih republika u federaciji, hrvatsko i slovensko vodstvo predložilo je preustroj SFR Jugoslavije u konfederalnu državu. Međutim, srpsko vodstvo odbilo je takav preustroj, pa su Hrvatska i Slovenija krenule u proces osamostaljenja. Nakon što je 22. prosinca 1990. proglasio novi - „Božićni“ – Ustav Republike Hrvatske (*Narodne novine* 56, 22. prosinca 1990.), Sabor RH je 25. lipnja 1991., na temelju rezultata referenduma održanog 19. svibnja 1991., usvojio *Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske*, kao i *Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u RH* (*Narodne novine* 31, 25. lipnja 1991.). Stupanje *Deklaracije* na snagu odgođeno je na tri mjeseca, kako bi se pregovori o mirnom rješenju jugoslavenske krize mogli nastaviti.

³ HR – HMDCDR, Dossier Knin, 81-86.

No, upravo tada, sukladno dogovoru srbijanskoga političkog vodstva i vodstva JNA, terorističke akcije srpskih ekstremista u Hrvatskoj prerasle su u otvorenu i nemilosrdnu agresiju JNA i srpskih paravojskih formacija na Republiku Hrvatsku. Srbijanski predstavnik u Predsjedništvu SFRJ i tadašnji vršitelj dužnosti predsjednika Predsjedništva SFRJ Borisav Jović je u svojoj knjizi *Posljedni dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika* (Beograd, 1995., str. 349) zapisao da su 5. srpnja 1991. on i predsjednik Srbije Slobodan Milošević saveznom sekretaru za narodnu obranu SFRJ („ministru obrane“) Veljku Kadijeviću „postavili niz zahtjeva vezanih za ulogu JNA, koje je on prihvatio bez pogovora“:

Slobodan (Milošević) i ja (Borisav Jović) zakazali smo s Veljkom Kadijevićem razgovor koji smatramo odlučujućim ... Od Veljka odlučno tražimo sledeće: ... Glavne snage JNA koncentrisati na crti: Karlovac – Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu. Na taj način pokriti sve teritorije gde žive Srbi do potpunog raspleta ... Potpuno eliminisati Hrvate i Slovence iz vojske ...

Dokumenti JNA pokazuju da planovi njezinih stratega nisu bili ograničeni samo na „pokrivanje teritorija na kojem žive Srbi“. Tako su, prema Direktivi Komande 1. vojne oblasti (JNA) za operaciju u Slavoniji, od 19. rujna 1991., nakon ovladavanja istočnom i zapadnom Slavonijom jedinice JNA trebale biti „u gotovosti za produženje napada ka Varaždinu i Koprivnici“. Za početak napada određen je 21. rujna, a njegovo provođenje planirano je u dvije etape, od po dva do tri, odnosno četiri do pet dana. Sukladno spomenutom planu, „ministar obrane“ general Veljko Kadijević je 21. rujna 1991. javno izjavio da će JNA poduzeti odlučujuće akcije radi „sprečavanja građanskog rata“. Time je pokazao da vodstvo Oružanih snaga SFRJ, suprotno Ustavu SFRJ, ne priznaje predsjednika Predsjedništva SFRJ, niti vlast u Republici Hrvatskoj, i praktično je objavio rat Hrvatskoj. Ignorirajući mirovne pregovore, odnosno pokušaje Vlade RH i međunarodne zajednice da krizu riješe mirnim putem, JNA i srpske paravojske postrojbe krenule su u opći napad na svim bojištima u Hrvatskoj, s ciljem da za 20 dana slome obranu Republike Hrvatske. Prema zapovijedi načelnika Generalštaba JNA general pukovnika Blagoja Adžića od 12. listopada 1991. „svi oružani sastavi, bilo da se radi o JNA, TO ili dobrovoljcima“, morali su djelovati „pod jedinstvenom komandom JNA“. Dakako, jedinice JNA, mjesne srpske Teritorijalne obrane i milicije pobunjenih Srba u Hrvatskoj („Martićeva milicija“), kao i pridošle dragovoljačke postrojbe iz Srbije, pod jedinstvenim zapovjedništvom JNA djelovale su i do tada, praktično od početka otvorene agresije na Hrvatsku. O silovitosti napada, podržanoga zrakoplovstvom JNA kojim je zapovijedao general Zvonko Jurjević, govori i procjena

pojedinih stranih vojnih analitičara da hrvatski branitelji neće uspjeti izdržati „više od dva tjedna“.⁴ U svojoj knjizi *Moje viđenje raspada* (Beograd, 1993., str. 135) general Veljko Kadijević iznosi plan napada JNA na Hrvatsku u jesen 1991.:

- *Potpuno blokirati Hrvatsku iz zraka i s mora;*
- *Smjerove napada glavnih snaga JNA što izravnije vezivati uz oslobađanje srpskih krajeva u Hrvatskoj i garnizona JNA u dubini hrvatskoga teritorija. U tom cilju ispresijecati Hrvatsku na pravcima: Gradiška – Virovitica, Bihać – Karlovac – Zagreb, Knin – Zadar, Mostar – Split. Najjačom grupacijom oklopno-mehaniziranih snaga osloboditi istočnu Slavoniju, a zatim brzo nastaviti djelovanje na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti prema Zagrebu i Varaždinu, odnosno granici Slovenije. Istodobno jakim snagama iz rejonu Herceg Novi – Trebinje blokirati Dubrovnik s kopna i izbiti u dolinu Neretve te na taj način zajednički djelovati sa snagama koje nastupaju u smjeru Mostar – Split;*
- *Nakon dostizanja određenih objekata, osigurati i držati granicu Srpske Krajine u Hrvatskoj, izvući preostale dijelove JNA iz Slovenije i nakon toga povući JNA iz Hrvatske;*
- *Za mobilizaciju, pripremu mobiliziranih ili domobiliziranih jedinica kao i njihovo dovođenje na planirane pravce uporabe potrebno je 10-15 dana, zavisno od stupnja 'borbene gotovosti' jedinice i njene udaljenosti od pravca uporabe.*

Napad zrakoplova JNA 7. listopada na Banske dvore - sjedište Vlade Republike Hrvatske, u središtu Zagreba, glavnoga grada Hrvatske, pokazuje da agresor nije birao sredstva za ostvarenje svoga cilja. Tim napadom jugoslavensko, odnosno prosrpsko vodstvo JNA namjeravalo je ubiti predsjednika Republike Hrvatske Franju Tuđmana, predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića i predsjednika Saveznog izvršnog vijeća SFRJ Antu Markovića, koji su u njoj upravo tada imali sastanak. Pokušaj takvog atentata pokazuje da velikosrpski stratezi nisu ni pomišljali na mirno rješenje jugoslavenske krize.

Predstavnici jugovojske - Informativna služba „Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu“ i „Informativna služba Komande Ratnog vazduhoplovstva i protivazdušne

⁴ A. Tus, „Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, Zagreb-Sarajevo, 1999., 78.

odbrane“ – u svojim priopćenjima negirali su ulogu JNA u napadu na Banske dvore u Zagrebu, cinično sugerirajući da je „hrvatsko vrhovništvo insceniralo taj napad“.⁵

Pod dojmom toga događaja te slika razaranja i vijesti o brojnim žrtvama koje su pristizale iz ostalih napadnutih hrvatskih gradova i naselja, u okolnostima silovite agresije JNA na Republiku Hrvatsku, Sabor Republike Hrvatske sljedećeg je dana, 8. listopada 1991., proglasio neovisnost Republike Hrvatske. Naime, ustvrdivši da je istekla tromjesečna odgoda Ustavne odluke od 25. lipnja 1991., saborski zastupnici donijeli su *Odluku o odcjepljenju Republike Hrvatske od SFRJ i njezinu osamostaljenju. Republika Hrvatska raskinula je sve državno-pravne veze na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dotadašnju SFRJ*. Zbog opasnosti od napada zrakoplova JNA, zasjedanje toga Sabora održano je u podrumu zgrade INE u Šubićevoj ulici u Zagrebu (*Narodne novine* 53, 8. listopada 1991.).

Između ostaloga, u *Zaključcima* koje je Sabor Republike Hrvatske donio toga dana na zajedničkoj sjednici svih vijeća, posebno je naglašeno:

1. Na Republiku Hrvatsku izvršena je oružana agresija od strane Republike Srbije i takozvane JNA. Republika Hrvatska prisiljena je braniti se od agresije svim raspoloživim sredstvima.
2. Tzv. JNA se proglašava agresorskom i okupatorskom vojskom i mora bez odlaganja napustiti teritorij Republike Hrvatske koji je privremeno zaposjela.
3. Sabor Republike Hrvatske zahtijeva od bivše JNA da hrvatskim državljanima, koji se nalaze na odsluženju vojnog roka, bez odgađanja omogući napuštanje armije i slobodan odlazak svojim kućama.
4. Pozivaju se Republike Bosna i Hercegovina i Crna Gora da ne dopuste korištenje svoga državnog teritorija za vođenje rata protiv Republike Hrvatske.

Reagirajući na donesene odluke i zaključke Sabora Republike Hrvatske, Europska zajednica je na Konferenciji o Jugoslaviji u Haagu 18. listopada 1991. predstavnicima bivših jugoslavenskih republika izložila plan preustroja Jugoslavije u zajednicu suverenih država. „Sporazum o općem rješenju jugoslavenske krize“, poznat kao „Carringtonov plan“ predlagao je stvaranje „slobodnog saveza suverenih i neovisnih država sa sveobuhvatnim sporazumima o kontrolnim mehanizmima za zaštitu ljudskih prava i sa specijalnim statusom za određene skupine“ te predviđao „priznanje republika, koje to žele, unutar postojećih granica“. Predloženi plan prihvatile su sve jugoslavenske republike, osim Srbije. No, potom

⁵ *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990-1991. godine* (pripremili: prof. dr. Slavoljub Šušić, general pukovnik u penziji; Zlatoje Terzić general potpukovnik; dr. Nikola Petrović, pukovnik), Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2002., 457-458.

je pod pritiskom srbijanskih/srpskih političara i Crna Gora povukla svoj pristanak na plan, iako ga je njezin predsjednik Momir Bulatović u prvi tren prihvatio.⁶ Zbog toga je i predstavnik Tužiteljstva na Međunarodnom kaznenom sudu za područje bivše Jugoslavije u Haagu Geoffrey Nice ustvrdio da bi, da je Srbija 18. listopada 1991. prihvatila „Carringtonov plan“ i da su sve strane prišle stvaranju konfederacije uz posebna prava za Srbe u Hrvatskoj, rat (već tada, op.a.) završio, a tisuće života bile spašene.⁷ Tako je isključivost srbijanskoga političkoga vodstva i vojnoga vrha JNA zapečatila sudbinu Jugoslavije i njezin krvavi raspad učinila neminovnim. Hrvatska je nakon toga ubrzala postupak za svoje međunarodno priznanje, temeljeći ga, između ostaloga, i na odredbama do tada važećega jugoslavenskog ustava - Ustava SFRJ iz 1974., koji je afirmirao državnost republika, odnosno Ustava SRH iz 1974., u kojem je istaknuto da je „hrvatski narod uspostavio svoju državu SR Hrvatsku na temelju prava na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje“.⁸

Do kraja 1991. JNA, pod čijim zapovjedništvom su bile i oružane formacije pobunjenih Srba iz Hrvatske i srpski dragovoljci iz Srbije i BiH, okupirala je gotovo trećinu teritorija Hrvatske. Pritom su srpski ekstremisti počinili brojna ubojstva i zločine nad Hrvatima i ostalim nesrpskim stanovništvom, ali i nad Srbima koji nisu prihvatili velikosrpsku politiku. Na okupiranom teritoriju Republike Hrvatske pobunjeni Srbi su 19. prosinca 1991. proglasili „Republiku Srpsku Krajinu“ sa sjedištem u Kninu. S područja koje su nadzirali srpski pobunjenici protjerano je gotovo svo nesrpsko stanovništvo, a njegova imovina je uništena ili opljačkana.

U narednom razdoblju, nakon međunarodnoga priznanja RH 15. siječnja 1992. i primanja RH u Organizaciju ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992., Vlada RH je uz pomoć europske i svjetske diplomacije pokušavala mirnim putem reintegrirati okupirane dijelove svoga teritorija. No, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj, oslanjajući se na pomoć Srbije i SR Jugoslavije, odbilo je svaki mirovni prijedlog koji je predviđao povratak okupiranoga teritorija u hrvatski državno-pravni poredak, unatoč tome što je i u rezolucijama OUN-a bilo jasno naznačeno da je taj teritorij „privremeno okupiran, a integralan dio Republike Hrvatske“.⁹ U namjeri da stvore novu srpsku državu i da je pripoje Srbiji, pobunjeni Srbi u Hrvatskoj nisu bili

⁶ Momir Bulatović, *Pravila ćutanja*, Beograd, 2004., 64-74.

⁷ O. Žunec, *Goli život – socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj, I-II*, Zagreb, 2007., 172-174, bilj. 274, 277.

⁸ *Ustav SFR Jugoslavije – Ustav SR Hrvatske*, ekspozije Jakova Blaževića, Zagreb, 1974., 224.

⁹ Primjerice, u Rezolucijama 820, 847, 871 donesenim 17. travnja, 30. lipnja i 4. listopada 1993., u Rezolucijama 908, 947, 958 donesenim 31. ožujka, 30. rujna i 19. studenoga 1994., Rezolucijama 981 i 994 donesenim 31. ožujka i 17. svibnja 1995.; vidi: *Specijalna policija MUP-a RH u oslobodilačkoj operaciji „Oluja“ 1995. (prilozi)*, Zagreb, kolovoz 2008., str. 78-96; <http://www.un.org/documents/>.

spremni prihvatiti niti jednu drugu političku opciju, posebice ne suživot s Hrvatima u istoj državi. Hrvatska je zbog toga, da bi oslobodila okupirane dijelove svoga teritorija i spriječila daljnje napade pobunjenih Srba, morala poduzeti ograničene vojne akcije.

U travnju 1992. Hrvatska vojska je zaustavila prodor srpskih postrojbi iz Bosne i Hercegovine prema obali Jadranskoga mora, čiji je cilj bio potpuna okupacija najjužnijeg dijela Hrvatske. Hrvatski vojnici potom su deblokirali Dubrovnik - grad-spomenik zaštićen poveljom UNESCO-a, koji je topništvo JNA gađalo s okolnih brda - i do kraja listopada 1992. oslobodili okupirani teritorij na jugu Hrvatske. U siječnju 1993. Hrvatska vojska i postrojbe MUP-a RH oslobodile su okolicu Zadra i postavljanjem pontonskoga mosta preko Masleničkoga ždrila omogućili cestovnu povezanost između sjevera i juga Hrvatske, a oslobađanjem hidroelektrane „Peruća“ nedaleko od Sinja normalniju opskrbu Dalmacije električnom energijom. U rujnu 1993. hrvatski vojnici i policajci oslobodili su prostor tzv. Medačkoga džepa, iz kojega su pobunjeni Srbi napadali i razarali grad Gospić.

Usprkos vojnim porazima, vodstvo pobunjenih Srba početkom 1995. nije prihvatilo ni prijedlog predstavnika SAD-a, Rusije, Njemačke i Velike Britanije („Plan Z-4“) o političkom rješenju krize u Hrvatskoj, koji je predvidio iznimno široku autonomiju Srba u dijelovima Republike Hrvatske s većinskim srpskim stanovništvom (u tzv. UNPA područjima Sjever i Jug, na području Gline i Knina).¹⁰ Zbog toga su hrvatske oružane snage poduzele novu oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju - „Bljesak“, i od 1. do 4. svibnja 1995. oslobodile okupirani teritorij zapadne Slavonije. Za odmazdu, pobunjeni Srbi su 2. i 3. svibnja raketirali Zagreb i druge hrvatske gradove. U kukavičkom i terorističkom napadu na Zagreb ubijeno je sedam, a ranjeno je više od stotinu građana. Pogodene su dječja bolnica, gimnazija u Križanićevoj, kulturne ustanove i druge zgrade.¹¹

Kao i do tada, vodstvo pobunjenih Srba nastavilo je provoditi isključivu politiku, s namjerom da preostali okupirani teritorij Republike Hrvatske izdvoji i zajedno s dijelovima Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom pripoji planiranoj jedinstvenoj srpskoj državi. Kad je pripremom nacrtu „Ustava Ujedinjene Republike Srpske“ taj proces u srpnju 1995. dosegao vrhunac, postalo je jasno da se problem okupiranog teritorija RH može riješiti samo vojnim putem. Završnu, oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju, nazvanu „Oluja“, Hrvatska je provela od 4. do 8. kolovoza 1995. godine. Hrvatske postrojbe oslobodile su okupirani teritorij Republike Hrvatske u sjevernoj Dalmaciji, Lici, Banovini i Kordunu (ukupno oko 10.500 km²) i

¹⁰ D. Marijan, *Oluja*, Zagreb, rujan 2007., str. 379-399.

¹¹ Damir Luka Saftić, „Kod Šoštarićeve prvi trg civilnim žrtvama“, *Večernji list*, 8. 3. 2007., 26.

izbile na državnu granicu RH te omogućile Armiji Bosne i Hercegovine da razbije srpsku opsadu Bihaća. Time je spriječena nova humanitarna katastrofa u Bosni i Hercegovini i masakr poput onoga u Srebrenici, kad su u srpnju 1995. pripadnici srpskih postrojbi ubili više od 8000 Bošnjaka - muslimana. Pod srpskom okupacijom u Hrvatskoj tada je ostao još samo teritorij na istoku, odnosno tzv. UN sektor Istok, koji je obuhvaćao Baranju te dio istočne Slavonije i zapadnoga Srijema (oko 4,5 % od ukupnoga teritorija Republike Hrvatske).

Uz oslobađanje vlastitog teritorija, Hrvatska je znatno pridonijela i oslobađanju dijela okupiranoga teritorija Bosne i Hercegovine. Tako su, na temelju sporazuma između predsjednika RH i BiH (*Splitska deklaracija*, 22. srpnja 1995.) i u koordinaciji s Armijom BiH, hrvatske snage (Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane) krajem srpnja 1995. oslobodile oko 1600 km² (operacija „Ljeto '95.“), u rujnu oko 2500 km² (operacija „Maestral“), a u listopadu 1995. oko 800 km² (operacija „Južni potez“) teritorija u jugozapadnim i zapadnim dijelovima BiH, koji je bio pod okupacijom srpskih postrojbi. To je omogućilo potpisivanje *Daytonskog sporazuma* u studenom 1995. godine, odnosno prestanak rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, koji je započeo agresijom JNA i srpskih paravojskih postrojbi 1991. godine.

Naime, uvidjevši pogubnost svoje dotadašnje politike i odlučnost Hrvata da vojnim putem oslobode sve okupirane dijelove svoje države, vodstvo pobunjenih Srba na preostalom dijelu okupiranoga teritorija RH tek je nakon “Oluje” i poraza Vojske Republike Srpske u BiH pristalo na ponuđene prijedloge i mirno rješenje sukoba. Tako su u nedjelju 12. studenoga 1995. predstavnici pobunjenih Srba iz istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema u Erdutu potpisali “Temeljni sporazum o mirnoj reintegraciji toga područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske”. Istoga dana sporazum je u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu potpisao i predstavnik Vlade RH Hrvoje Šarinić.¹²

Spomenuti (“Erdutski”) sporazum, koji je zbog niza ustupaka pobunjenim Srbima izazvao nezadovoljstvo prognanih Hrvata s toga područja, potvrdio je dosljednost hrvatske politike u nastojanju da, čak i uz bolne kompromise, probleme s pobunjenim Srbima rješava pregovorima i mirnim putem. Sporazum o mirnoj reintegraciji istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u sastav Republike Hrvatske potvrdilo je 23. studenoga 1995. i Vijeće sigurnosti UN-a (Rezolucija 1023). Razdoblje spomenute mirovne operacije, za čije je provođenje Vijeće sigurnosti UN-a (Rezolucija 1037, od 15. siječnja 1996.) ustanovilo posebnu “Prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji” (UN Transitional Authority in Eastern Slavonia, odnosno UNTAES), završilo je 15. siječnja 1998., kada je Hrvatsko

¹² Hrvoje Šarinić, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993-95 (98)*, Zagreb, 1999., str. 311.

Podunavlje (odnosno istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem), konačno vraćeno u sastav Republike Hrvatske. Time je hrvatska vlast, ako se izuzmu sporovi sa susjednim državama oko pojedinih graničnih točaka, u cijelosti uspostavila nadzor nad međunarodno priznatim granicama Republike Hrvatske.